

تحلیل و ارزیابی علل وندالیسم در فضاهای عمومی شهری (نمونه موردی شهر رباط کریم)

حسین حاتمی نژاد

استادیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

هادی سلیمانی^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

رامین چراغی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

واحد احمدتوزه

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۵/۲۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۳/۱۷

چکیده

امروزه وندالیسم به معنای تخریب اموال عمومی در سطح شهر به عنوان پدیده جهانی و بخصوص در نواحی شهری بسیاری از جوامع اعم از مدرن و درحال توسعه شایع است که از ابعاد مختلفی می‌توان بدان پرداخت. مطالعات انجام شده نیز نشان‌دهنده اهمیت یافتن این مسأله در جامعه شهری ایران می‌باشد که با وجود خسارات و زیان‌های ناشی از وندالیسم در فضاهای عمومی شهری کشور، آمار و اطلاعات کافی در این زمینه خصوصاً دامنه، ابعاد، گستره، علل و انگیزه موضوعات تحت تخریب در اثر وندالیسم در دسترس نیست، براساس بررسی‌های انجام گرفته فضاهای عمومی شهر رباط کریم نیز با چنین مسائل و مشکلاتی روبرو هستند که ضرورت توجه به این موضوع و بررسی آن را حائز اهمیت ساخته است؛ بنابراین هدف ما در این پژوهش بررسی مفهومی وندالیسم و علل ظهور آن در فضاهای عمومی شهری و تطبیق آن با شهر رباط کریم و ارائه راهکارهایی در جهت کاهش این معضل و ایجاد تعادل در فضاهای عمومی شهر مورد مطالعه می‌باشد. پژوهش حاضر کاربردی و روش تحقیق در این پژوهش اسنادی-پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه می‌باشد که جامعه آماری تحقیق کلیه ساکنان شهر رباط کریم بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس مسکن ۱۳۸۵، ۸۶۸۷۱ نفر می‌باشد که حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۲۱ نفر محاسبه شده است و برای تعیین روایی و پایایی تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که ۰.۷ به دست آمده است که عددی مطلوب و در حد متوسط است و نشانگر دقت لازم در احراز پایایی سازه در پرسشنامه و گویه‌های طراحی شده است. نتایج پژوهش حاضر حاکی از اثبات فرضیات مورد نظر است که می‌توان گفت عدم کنترل و نظارت اجتماعی، ناهماهنگی بصری و احساس ناکامی و اجحاف از علل گرایش به وندالیسم در فضاهای عمومی شهری می‌باشند؛ بنابراین تغییر و دستکاری مداوم محیط و ارزیابی آثار آن، از اهمیت زیادی برخوردار است؛ چرا که روابط محیط و رفتار پویاست و فرایندی با دروندادها و بروندادهای ثابت و راکد نیست.

واژگان کلیدی: وندالیسم، فضاهای عمومی شهری، شهر رباط کریم.

مقدمه

امروزه "وندالیسم" به مثابه پدیده‌ای جهانی و بخصوص در مناطق شهری بسیاری از جوامع اعم از مدرن و درحال توسعه شایع است و پدیده‌ای ملموس و مشهود و واقعیتی تلخ و در عین حال گریز ناپذیر است، که به عنوان یکی از نمودهای زندگی اجتماعی جامعه مدرن حضور دارد، که از ابعاد مختلفی می‌توان بدان پرداخت. از لحاظ لغوی وندالیسم در انگلیسی به "خراب کردن اموال و اماکن عمومی در سطح شهر" اشاره دارد و هرگونه رفتار مخرب، بی‌پروا، بی‌فرهنگ و بی‌رحمانه را در فضاهای عمومی شهری شامل می‌شود (زنگی آبادی، ۱۳۸۳: ۲۵۱). این واژه به لحاظ ریشه‌شناسی از واژه‌ی "وندال" مشتق شده است، وندال‌ها نام قومی از اقوام ژرمنی بود که به جنگجویی، خونخواری و تهاجم شهرت داشتند و به تخریب و تاراج مناطق اطراف خود می‌پرداختند، این روحیه‌ی تخریب و ویرانگری اقوام وندال سبب شده است که در مباحث آسیب‌شناسی هرگونه رفتارهای بزهکارانه را که منجر به تخریب جاهلانه و آگاهانه‌ی اموال و اماکن عمومی، دشمنی و نابودی آثار هنری و تمدن بشری می‌شوند، تحت عنوان وندالیسم به میان آید (Cowan, 2005: 435). بنابراین "وندالیسم"، بعنوان آسیب رساندن به اموال عمومی و یک پدیده ضد اجتماعی تعریف شده است. که با توجه به این تعریف می‌توان "وندالیسم" را در مباحث شهری «خسونت، تهاجم و تخریب آگاهانه‌ی اموال عمومی و شخصی در سطح شهر» دانست (رزاقی اصل و سوری، ۱۳۸۸: ۱۰۴). آمار و اطلاعات ارائه شده از کشورها و مناطق مختلف حاکی از وسعت، شدت و تنوع وندالیسم در بخش‌های مختلف و خسارات و هزینه‌های مر بوطه است. مطالعات انجام شده نیز نشان‌دهنده‌ی اهمیت یافتن این مسئله در جامعه شهری ایران می‌باشد که با وجود خسارات و زیان‌های ناشی از وندالیسم در فضاهای عمومی شهری کشور، آمار و اطلاعات کافی در این زمینه خصوصاً دامنه، ابعاد، گستره، علل و انگیزه‌ی موضوعات تحت تخریب در اثر وندالیسم در دست نیست (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۹). با توجه به این شرایط ضرورت توجه به این معضل اجتماعی - کالبدی گریبانگیر فضاهای عمومی شهرهای کشور از اهمیتی ویژه برخوردار است، که براساس بررسی‌های انجام گرفته فضاهای عمومی شهر رباط کریم نیز با چنین مسائل و مشکلاتی روبرو هستند، که ضرورت توجه به این موضوع و بررسی آن را حائز اهمیت ساخته است. بنابراین هدف ما در این پژوهش، بررسی مفهومی وندالیسم و نظریات آن در مورد علل ظهور رفتارهای وندالی و تطبیق آن با شهر رباط کریم و ارائه راهکارهایی در جهت کاهش این معضل و ایجاد تعادل در فضاهای عمومی شهر مورد مطالعه می‌باشد.

مبانی نظری

فضای شهری بعنوان یک فضای عمومی، محل ظهور و حیات بخشی اندیشه‌ها و خواست‌های فردی و اجتماعی انسان‌هاست؛ یعنی مهمترین مرکز ادراکات اشتراکی آدمی است و شاید به همین دلیل در توسعه‌ی انسانی جوامع نقش بسیار پر اهمیتی را داراست (رفعیان و خدایی، ۱۳۸۸: ۲۲۹)؛ بنابراین قبل از دگرگون کردن فضای شهری، می‌بایست آن را شناخت. از دیدگاه تشریحی فضاهای عمومی، فضاهای قابل دسترس و چند منظوره هستند که از قلمروهای انحصاری خانوار و فرد قابل تمایزاند، از دیدگاه هنجاری این فضاها اگر توسط مسئولین دولتی ایجاد و مدیریت می‌شوند، عمومی تلقی می‌شوند؛ به طوری که کل مردم را مخاطب قرار داده و به روی همه باز بوده و

توسط همه‌ی اعضای جامعه مورد استفاده قرار می‌گیرند، مفهوم فضای عمومی که امروزه بکار گرفته می‌شود، ریشه در مفاهیم مدرن که از قرن هجدهم ظهور پیدا کرده‌اند داشته و جامعه را بعنوان قلمرویی برای انعقاد ارتباط بین غریبه‌ها قلمداد می‌کند (مدنی پور، ۱۳۸۷: ۲۶۴). کر و سایرین (۱۹۹۲) فضای عمومی را بعنوان بستر مشترکی که مردم فعالیت‌های کارکردی و مراسمی را که پیوند دهنده‌ی اعضای جامعه است در آن انجام می‌دهند؛ چه روزمرگی‌های معمولی باشد و چه جشنواره‌های دوره‌ای. صحنه‌ای که بر روی آن نمایش زندگی جمعی در معرض دید قرار می‌گیرد. از دید والر (۱۹۸۶) فضای عمومی فضایی است که در آن با غریبه‌ها سهم هستیم، مردمی که اقوام، دوستان یا همکار ما نیستند. فضایی است برای سیاست، مذهب، داد و ستد و ورزش؛ فضایی برای همزیستی مسالمت‌آمیز و برخورد‌های غیرشخصی. ویژگی فضای عمومی زندگی جمعی، فرهنگ شهری و مباحث روزمره‌ی ما را بیان می‌کند و در ضمن بر آن‌ها تاثیر می‌گذارد. بدین ترتیب عرصه‌ی عمومی مهمترین بخش از شهرک‌ها و شهرهای ماست، جایی که بیشترین اندازه از تماس و تعامل انسان‌ها روی می‌دهد (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۲۱۳). بنابراین در درک فضای شهری باید ابعاد فیزیکی، اجتماعی و نمادین آنرا همزمان بحساب آورد (همان، ۴۲). فضای عمومی شهری باید مکانی برای تعاملات و زندگی اجتماعی باشد و رسالت آن حفظ و افزایش سرمایه‌های اجتماعی در شهر می‌باشد، که می‌تواند زمینه و بستر توسعه و شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی در شهر باشد و از طریق ایجاد سازگاری و انعطاف‌پذیری در سازماندهی عناصر تشکیل دهنده فضا می‌توان بستر مناسبی برای کاهش ناهنجاری‌ها و افزایش رفتارهای اجتماعی هنجار در شهر فراهم آورد (علی اکبری، ۱۳۸۳: ۶۵).

با توجه به این تعاریف، فضای عمومی به طور معمول، بعنوان مکان‌هایی تعریف می‌شوند که همه‌ی شهروندان به گونه‌ای آزاد (وقانونی) بدان دسترسی دارند. مکان‌های عمومی شهر نه تنها خیابان، میدان‌ها و چهارراه‌ها بلکه فضاهای درونی ساختمان‌های عمومی را نیز دربرمی‌گیرد. فضای عمومی، فضایی است که بین فضاهای خصوصی و فضاهای محل کار قرار دارد. سنت پایداری در روانشناسی محیطی و برنامه‌ریزی شهری می‌کوشد تا دریابد چگونه طراحی فضای عمومی می‌تواند، مشوق همکنشی اجتماعی یا برعکس مانع همکنشی عمومی و امر جامعه‌پذیری باشد (دانشنامه مدیریت شهری، ۱۳۸۸). از نظر تیبالدز (۲۰۰۱) فضاهای عمومی مهمترین بخش‌های شهر را تشکیل می‌دهند، این فضاها، مکان‌هایی‌اند که بیشترین برخوردها و کنش‌های متقابل میان افراد در آن‌ها به وقوع می‌پیوندد و شامل تمامی بخش‌هایی از شهرند که مردم به آن‌ها دسترسی فیزیکی و بصری دارند (تیبالدز، ۲۰۰۱: ۱).

پدیده‌ی وندالیسم در سطح جوامع بشری از رشدی شتابان برخوردار گردیده و برخورد با آن از ابعاد مختلفی امکانپذیر است. برای بررسی مفهوم وندالیسم نخست باید به معنی آن توجه داشت، از لحاظ لغوی واژه‌ی وندالیسم در انگلیسی به خراب کردن اموال و اماکن عمومی در سطح شهر اشاره دارد و هرگونه رفتار مخرب، بی‌پروا، بی‌فرهنگ و بی‌رحمانه را (زنگی آبادی، ۱۳۸۳: ۲۵) در فضاهای عمومی شهری شامل می‌شود. وندالیسم در لغت به معنای ضدیت با صنعت و آثار تکنولوژی و وحشیگری است (قاسمی و دیگران، ۱۳۸۸: ۳۹) و به نظر جرم‌شناسان وندالیسم به عمل آسیب‌رسانی به اشیاء گفته می‌شود (وثوقی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۲۳)، که در حوزه جرایم خرد قرار می‌گیرد. این واژه به لحاظ ریشه‌شناسی از واژه‌ی وندال مشتق شده است. وندال‌ها نام قومی از اقوام ژرمن-اسلاو بود که به جنگجویی، خونخواری و تهاجم شهرت داشتند و به تخریب و تاراج مناطق اطراف خود می‌پرداختند. این

روحیه‌ی ویرانگری و تخریب اقوام و ندال سبب شده که در مباحث آسیب‌شناسی هر گونه رفتارهای بزهکارانه که منجر به تخریب جاهلانه و آگاهانه‌ی اموال و اماکن عمومی و دشمنی و نابودی آثار هنری و تمدن بشری می‌شوند تحت‌عنوان وندالیسم به میان آید (Cowan,2005:435).

بررسی‌های روانشناسی و تربیتی نشان می‌دهد، وندالیسم غالباً ریشه‌ی اکتسابی دارد و از شرایط محیطی ناشی می‌شود و وضعیت اجتماعی شهرها نظیر سطح درآمد، تسهیلات رفاهی و معیشتی، محرومیت‌های طبقاتی، مهاجرنشینی و... وقوع آن را تشدید می‌کند. علل وقوع وندالیسم مجموعه‌ای بهم تنیده از عوامل فرهنگی و اجتماعی می‌باشد که در جامعه معضل بیکاری، پر نشدن اوقات فراغت و تخلیه نشدن هیجانانگیز روحی نوجوانان مهمترین آن‌هاست (بهمن پور و دیگران، ۱۳۸۹: ۶). وندالیسم، طغیان و شورشی است که با دلیل انجام می‌شود، که ما باید برای جلوگیری از آن، با بی تفاوتی اجتماعی، بی‌علاقگی و انزوای اجتماعی و فقدان ارزش‌های اجتماع همسایگی- و خانوادگی مبارزه کنیم (Goldstein,1996:298).

بر پایه نظر ژان دولارد انسان به سبب کشمکش‌های درونی که بر اثر محرومیت در او ایجاد می‌شود، واکنش نشان می‌دهد (نادمی، ۱۳۸۶: ۲۵۸)، بنابراین وندالیسم واکنشی در مقابل برخی از صور فشار، تحمیلات، ناملایمات، اجحاف‌ها و شکست‌هاست که مبین تمایل به تخریب آگاهانه، ارادی و خودخواسته اموال، تأسیسات و متعلقات عمومی است (حاج بیگی و مسعودی، ۱۳۸۵: ۸۰). هوبر (۱۹۹۱) و ولفگانگ (۱۹۷۰) متذکر شده‌اند که در خرده فرهنگ ستیزه جو، زمینه‌ای برای پیدایی رفتار وندالیستی بیش از صور دیگر خرده فرهنگ بزهکار است که نوعی عکس العمل در برابر محرومیت و ناکامی تلقی می‌گردد (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۸۹). در نظریه‌ی ساتر لند (۱۹۶۶)، وندالیسم نیز حاصل یادگیری رفتار در کنش‌های متقابل با اشخاص و در گروه‌های صمیمی و شخصی است (همان: ۱۰۲). ریچارد فلکس (۱۹۸۶)، با ربط وندالیسم به بیگانگی نسل جوان، مدعی است که رفتارهای معطوف به تخریب و ویرانگری ناشی از ستیز اودیپال میان جوان و والدین اقتدارگرا نیست، بلکه نتیجه‌ی مستقیم بریدگی و عدم پیوندی است که بین ارزش‌های تحمیل شده از سوی والدین و آنچه به عنوان شرایط و حرکت‌های حاکم بر جامعه مطرح است، پدید می‌آید (همان، ۱۴۸). گابریل موزرو گروه تحقیقاتی تحت نظارت وی در دانشگاه رنه دکارت فرانسه به تجربه‌ای دست زده‌اند که نشان می‌دهد، احساس اجحاف و ناکامی دو انگیزه مهم در خرابکاری و وندالیسم هستند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۹: ۲۰۱) با توجه به مفهوم شناسی‌ها و تعاریف صورت گرفته می‌توان نتیجه گرفت که درک از وندالیسم و پدیده‌های مرتبط با آن یک درک منسجم و خطی نمی‌باشد (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۶). از این رو می‌توان آن را بدین گونه تقسیم بندی کرد:

جدول (۱) انواع وندالیسم

ویژگی‌ها	انواع وندالیسم
تخریب فیزیکی مداوم محیط و اموال عمومی	عمومی
مر بوط به محیط کار، خرابکاری مداوم در اموال سازمان مربوطه توسط مستخدمان آن	صنفي
کاهش امنیت و در مخاطره قرار دادن نظم و امنیت عمومی	امنیتی

منبع: نگارندگان اقتباس از عبدالله خانی.

که ما در این پژوهش، بیشتر بررسی‌های خود را بر روی نوع اول یعنی وندالیسم عمومی متمرکز نموده‌ایم.

و سرانجام اینکه وندالیسم می‌تواند در هر مکان و زمانی رخ دهد، اما غالباً در مکان و زمانی که شانس کمی برای دیده شدن وجود دارد (رضا زاده، ۱۳۸۹: ۷۸) و همچنین در جوامع با ساختار و خاستگاه اجتماعی متنوع و پیچیده که قدرت عمل مکانیزم‌های کنترلی و نظارتی (چه اجتماعی و چه قانونی) تا حداقل ممکن کاهش می‌یابد، فضای مناسبی برای بروز جرم و ناهنجاری ایجاد می‌شود (علی اکبری، ۱۳۸۳: ۵۸). با توجه به آنچه که گفته شد، متغیرهای بیگانگی سیاسی، ناهنجاری اجتماعی، ضدیت با جامعه، انتقام جویی، احساس ستیز با والدین، تمایل به خرده فرهنگ بزهکار و رضایت از زندگی هر کدام به طور مستقیم بر میزان گرایش به وندالیسم در فضاهای عمومی شهری تأثیرگذار هستند.

پیشینه تحقیق

توسعه‌ی جامعه‌ی مدرن و به تبع آن شهر و ظهور تغییر و تحولات در ساختارها و روابط اجتماعی منجر به ایجاد مسائل و مشکلاتی در فضاهای شهری شده است، که وندالیسم در فضاهای شهری یکی از مسائلی است که جوامع شهری مدرن با آن درگیرند، که با توجه به این مسئله، بررسی و تحقیقاتی در سطح جهان و کشور در این باب صورت گرفته است که به بررسی برخی این تحقیقات و نتایج حاصله در این بخش خواهیم پرداخت:

کیلفورد شاو و هنری مک کی (۱۹۹۲) جامعه‌شناسان مکتب شیکاگو، با بررسی توزیع میزان‌های بزهکاری در شهرهای آمریکا که بیشتر مبتنی بر مطالعات متعدد بر روی شیکاگو بود، مهم‌ترین عامل را گروه‌های هم‌بازی و همالان دانستند که فنون، معلومات و سنت‌های بزهکاری را به اعضا منتقل می‌سازند؛ بدین ترتیب سنت‌های بزهکاری از جمله وندالیسم از راه برخورد‌های گروهی و فردی منتقل می‌شوند. آن‌ها استدلال کردند که رفتار انسان را می‌توان بر حسب محیط شهری او تبیین کرد و با استفاده از این دیدگاه در مطالعه‌ی انحراف، شهر شیکاگو را به پنج ناحیه تقسیم کردند (محسنی، ۱۳۸۳: ۸۰). استاکولز و همکارانش (۱۹۷۳)، نیز دریافتند مردان در محیط‌های شلوغ و بیشتر نسبت به دیگران، حالت رقابت و پرخاشگری (و نه خصمانه) دارند و در مورد زنان به نتایج تقریباً متضادی دست یافتند (آلمن: ۱۳۸۲، ۲۱۴). از دیدگاه هیرشی، وندالیسم مانند دیگر اشکال بزهکاری، معلول کاهش فقدان نظارت و کنترل اجتماعی است (رزاقی اصل، ۱۳۸۸: ۱۰۵). نظر به تحقیقات هوپر (۱۹۹۱)، در زمینه وندالیسم در وسایل حمل و نقل عمومی در اروپا عوامل متعددی را در بروز رفتارهای وندالیستی مطرح می‌سازد، که از شایع‌ترین آن‌ها جلب توجه به واسطه‌ی کمبود محبت، خودخواهی، احساس عدم تعلق به وسایل نقلیه خودکار، احساس خود باختگی، احساس غلبه‌ی ماشین بر انسان، حس انتقام جویی و داشتن شخصیت ضد اجتماعی است. به استناد یافته‌های مییر و کلینارد (۱۹۸۶) در ایالات متحده، ناسازگاری به عنوان یکی از عوامل دخیل در تخریب اموال عمومی از سوی نوجوانان ذکر شده است (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۲۴۳). برای نیومن تئورسین حالت فضاهای قابل دفاع، آسیب‌های اجتماعی به طور کلی در مکان‌هایی رخ می‌دهد که بالقوه، آماده‌ی آسیب‌پذیری اند (Faizi, 2008:14). وینمایر (۱۹۶۹)، معتقد است که برنامه‌ریزی و طراحی با کیفیت پایین و دقت کم، عامل رشد وندالیسم است (حسینی، ۱۳۸۹: ۲). و در آخر تروی، در کتاب "تصور جرم" وندالیسم را انگیزه‌ی آنی تبهکارانه نمی‌داند، بلکه بر مجموعه‌ای از عوامل و رفتارهای محیطی به عنوان پیش‌زمینه وقوع تخریب‌گرایی در شهر تأکید می‌کند (رزاقی اصل، ۱۳۸۸: ۱۰۵).

باتوجه به بررسی‌های انجام شده، ادبیات مسئله در زمینه ی وندالیسم و بخصوص در فضاهای عمومی شهری در ایران بسیار محدود می‌باشد و به طور کلی تحقیقات اندکی صورت گرفته است.

محسنی در طرح "بررسی علل وندالیسم در تهران و راه‌های پیشگیری و درمان آن" (۱۳۷۴)، ضمن حمایت از یافته‌های پیشین (میرو کلینارد، ویلینکس، هوبر، کلارک و....) به این نتیجه می‌رسد، که واندال‌ها یک تیپ یا گروه بزهکار واجد ویژگی‌های فردی، شخصیتی، خانوادگی، اعتقادی و رفتاری مختص به خود هستند، که آن‌ها را از افراد غیر وندال ممتاز و متمایز می‌سازد. عبدالله خانی در مقاله ای تحت عنوان "تبیین مسئله وندالیسم و راهبردهای مقابله با آن" (۱۳۸۶) بیشتر بر راهبرد مراقبت و سه پایه‌ی آن یعنی، حضور، مداخله و کنترل تاکید دارد (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۲۴). شکریگی و محمدی راد در پژوهش خود تحت عنوان "بررسی علل و عوامل نظری وندالیسم در میان جوانان" دریافتند که بین عصبانیت و ارتکاب رفتار نابهنجار (وندالیسم) رابطه معناداری وجود دارد. در همین خصوص، حمیدی بگه جان و شیروانی، نیز در بررسی میزان هیجان خواهی، تکانشگری و نشخوار فکری خشم در پیش بینی دیوار نویسی و وندالیسم نشان دادند که نشخوار فکری خشم بهترین پیش‌بینی کننده ی وندالیسم و دیوارنویسی است (شاکری نیا، ۱۳۹۰: ۷). و سرانجام فیضی و رزاقی اصل، در مقاله ای تحت عنوان "معرفی روش‌ها و تکنیک‌های طراحی محیطی برای جلوگیری از وندالیسم" (۲۰۰۸)، برای مقابله با وندالیسم و کاهش تأثیرات آن بر محیط، بر توجه به ابزارها و روش‌های طراحی شهری و بازشناسی ریشه‌های روان‌شناسی و اجتماعی وندالیسم تاکید دارند. با توجه به محدود بودن بررسی ادبیات مسئله در کشور و بخصوص در حوزه مطالعات شهری کشور، در شهر مورد مطالعه نیز تا کنون بررسی و تحقیقی صورت نگرفته، بنابراین توجه بدین مسئله در مطالعات شهری کشور ضروری می‌نماید.

فرضیه‌های پژوهش

۱. به نظر می‌رسد، عدم کنترل و نظارت اجتماعی در فضاهای عمومی شهر موجب وندالیسم در فضاهای عمومی شهر رباط کریم شده است.
۲. بین ناهماهنگی بصری در فضاهای شهری رباط کریم و وندالیسم به عنوان واکنش آن در فضاهای عمومی شهر همبستگی وجود دارد.
۳. احساس ناکامی در استفاده از امکانات عمومی شهر، موجب وندالیسم در فضاهای عمومی شهر رباط کریم شده است.

روش تحقیق

تحلیل شهری و منطقه‌ای نوعی فعالیت پژوهشی کاربردی است که هدف از آن کمک به تصمیم‌گیری‌های شهری و بهبود کیفیت زندگی شهری است (آندرانوویچ و ریپوسا، ۱۳۸۰: ۱۱۲)، بر این اساس پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش تحقیق در آن توصیفی-تحلیلی است و با توجه به ماهیت تحقیق و اطلاعات مورد نیاز، شیوه ی گردآوری داده‌ها به صورت اسنادی و پیمایشی با استفاده از ابزار پرسش‌نامه است. همچنین جامعه آماری تحقیق نیز شامل کلیه افراد ۱۵ تا ۶۵ ساله شهر رباط کریم است که جمعیت شهر رباط کریم بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و

مسکن ۱۳۸۵، ۸۶۸۷۱ می باشد که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران و واریانس بدست آمده از پیش آزمون با سطح اطمینان ۰.۹۵، ۳۲۱ نفر محاسبه شده است. در نهایت پرسش نامه ها پس از بازبینی اولیه و خارج کردن پرسش نامه های مخدوش، کدگذاری شده و به منظور تحلیل، وارد نرم افزار SPSS گردید. داده ها با استفاده از روش های آمار توصیفی و استنباطی پس از پردازش اولیه در محیط مذکور، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و یافته ها در قالب جداول و نمودارهای مناسب ارائه شده اند. همچنین برای تعیین پایایی و روایی تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است، در این پژوهش آلفای محاسبه شده ۰.۷ بدست آمده که عددی مطلوب و در حد متوسط است و نشانگر دقت لازم در احراز پایایی سازه ها در پرسشنامه است و گویه های طراحی شده برای سنجش متغیرها با یکدیگر همبستگی درونی دارند.

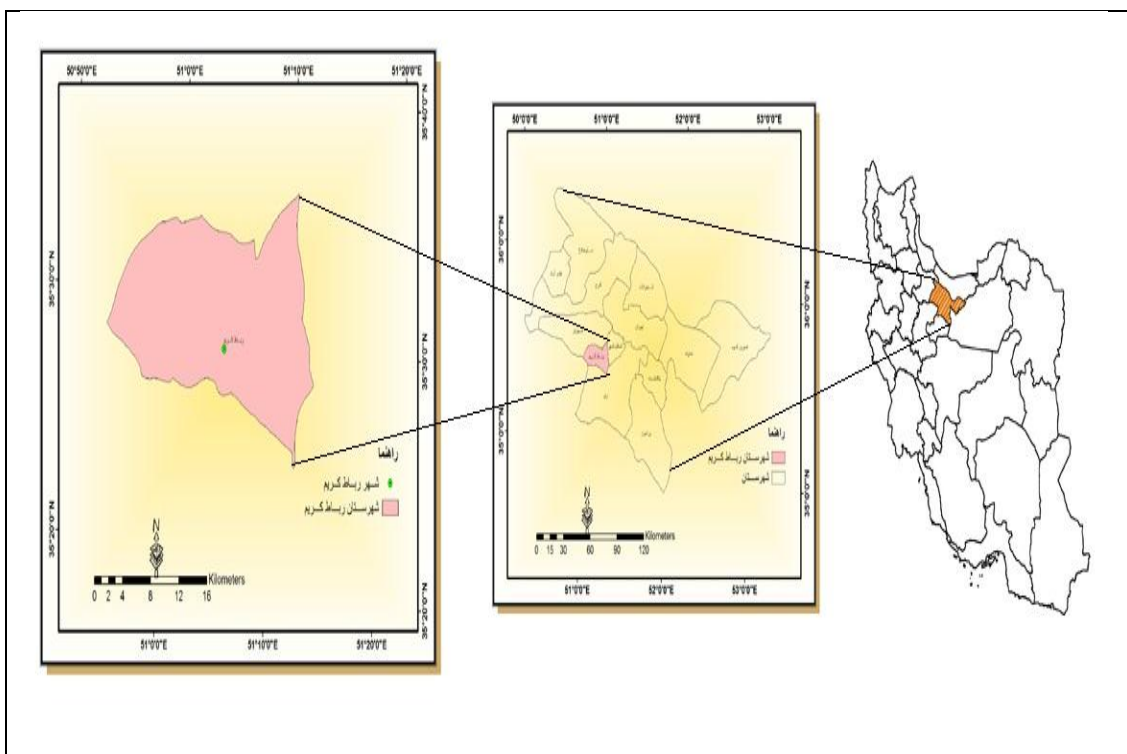
متغیرهای پژوهش

همانگونه که از عنوان پژوهش حاضر برمی آید، هدف از این تحقیق بررسی علل وقوع وندالیسم در فضاهای عمومی شهری می باشد و با توجه به فرضیات، متغیر وابسته این تحقیق، "میزان وندالیسم در فضاهای عمومی شهر رباط کریم" می باشد و متغیرهای مستقل تحقیق:

- ۱- عدم کنترل و نظارت اجتماعی
۲. ناهماهنگی بصری
۳. احساس ناکامی می باشند.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان رباط کریم در جنوب غربی استان تهران واقع شده و شهرستان رباط کریم با وسعتی معادل ۲۷۵ کیلومتر در طول جغرافیایی ۵۱ درجه و ۴ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۲۸ دقیقه قرار گرفته و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۰۵۰ متر می باشد و از شمال به شهرستان های شهریار و کرج، از جنوب به شهرستان های ری و اسلام شهر، از شرق به شهرستان بهارستان و از غرب به شهرستان ساوه محدود است. در مجموع این شهرستان شامل سه شهر رباط کریم، نصیر شهر و شهر جدید پرند است که از ویژگی های آن تنوع قومی ساکنان می باشد. همچنین براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن، جمعیت شهرستان رباط کریم ۱۹۳۰۰۰ نفر اعلام شده که از این جمعیت ۷۱۶۳۲ نفر در شهر مورد مطالعه یعنی رباط کریم ساکن هستند (فرمانداری رباط کریم، ۱۳۹۰)

شکل شماره (۱) موقعیت جغرافیایی شهر رباط کریم.

منبع: نگارندگان

بحث و یافته‌ها

در این بخش داده‌های بدست آمده بر اساس پیمایش با استفاده از نرم افزار SPSS در دو بخش توصیفی و تحلیلی تجزیه و تحلیل گردیده و فرضیات مورد نظر براساس نتایج حاصله آزمون شده‌اند. براساس نتایج بدست آمده، ۴۶.۰۷ درصد پاسخگویان را زنان و ۵۳.۲۷ درصد پاسخگویان را مردان تشکیل می‌دهند، از لحاظ سطح تحصیلات ۳.۱ درصد پاسخگویان تحصیلات ابتدایی، ۲۰.۹ درصد راهنمایی، ۴۰.۲ درصد دیپلم، ۱۱.۵ درصد فوق دیپلم و ۲۴.۳ درصد لیسانس و بالاتر دارند، همچنین به لحاظ سنی نیز بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۲۰-۲۵ ساله با ۶۱.۶ درصد و کمترین آن مربوط به گروه سنی ۴۵-۵۵ ساله با ۰.۳ درصد کل پاسخگویان می‌باشد، که براساس یافته‌ها نیز بیشترین میزان و کمترین میزان گرایش به وندالیسم و علل زمینه ساز آن نیز به ترتیب مربوط به دو گروه مذکور می‌باشد.

جدول شماره (۲): نسبت پرسش شوندگان به لحاظ جنس.

جنس	فراوانی	درصد
زن	۱۵۰	۴۶.۰۷
مرد	۱۷۱	۵۳.۲۷
جمع	۳۲۱	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۳): وضعیت سنی پرسش شوندگان.

گروه سنی	فراوانی	درصد
۱۵-۲۵	۱۹۸	۶۱.۶
۲۵-۳۵	۹۲	۲۸.۷
۳۵-۴۵	۳۰	۹.۴
۴۵-۵۵	۱	۰.۳
جمع	۳۲۱	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۴): وضعیت تحصیلی پرسش شوندگان.

تحصیلات	فراوانی	درصد
ابتدایی	۱۰	۳.۱
راهتمایی	۶۷	۲۰.۹
دیپلم	۱۲۹	۴۰.۲
فوق دیپلم	۳۷	۱۱.۵
لیسانس و بالاتر	۷۸	۲۴.۳
جمع	۳۲۱	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

همچنین براساس یافته‌های حاصل از پیمایش، توزیع عوامل موثر بر وندالیسم در فضاهای عمومی شهر از نظر پرسش شوندگان به ترتیب بیشترین میزان مربوط به عدم وجود قوانین و مقررات (۸۲.۲) در این زمینه و کمترین آن به شکستگی و خرابی امکانات عمومی (۶۱.۶) در فضاهای عمومی شهر رباط کریم برمی‌گردد (جدول شماره ۵).

جدول شماره (۵): توزیع فراوانی عوامل موثر بر وندالیسم از دیدگاه شهروندان رباط کریم.

عوامل موثر بر وندالیسم	میزان موافقت از دیدگاه پرسش شوندگان	درصد	عوامل موثر بر وندالیسم	میزان موافقت از دیدگاه پرسش شوندگان	درصد
نبود قوانین و مقررات در فضاهای عمومی شهر	۲۶۴	۸۲.۲	عدم توجه به زیبایی شناسی همراه با کارکرد در طراحی فضا و مبلمان شهری	۲۵۶	۷۹.۷
روحیه تخریب گری در نوجوانان و جوانان	۲۰۶	۶۴.۱	رنگ‌های نامناسب و نورپردازی نادرست	۱۹۸	۶۱.۶
احساس تعلق و مالکیت نسبت به مکان و فضاهای عمومی شهر	۲۵۸	۸۰.۳۷	ناکامی و سرخوردگی در استفاده از اموال و امکانات عمومی	۲۴۰	۷۴.۷
تاثیر آموزش شهروندی در کاهش اعمال وندالی	۳۰۴	۹۴.۷	اموال و امکانات شکسته و خراب شده (پدیده گلوله برفی)	۱۸۵	۵۷.۶
ناهماهنگی، شلوغی و آشفتنگی در فضاهای عمومی شهری	۲۵۵	۷۹.۴	فشارهای اقتصادی و شرایط خانوادگی	۲۳۰	۷۱.۷
مکان‌های خلوت و دور از معرض دید شهروندان	۲۲۰	۶۸.۵	N=321		

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون فرضیات

فرضیه ۱. به نظر می‌رسد، عدم کنترل و نظارت اجتماعی در فضاهای عمومی شهر موجب وندالیسم در فضاهای عمومی شهر رباط کریم شده است.

رگرسیون نشان دهنده‌ی روابط علت و معلولی بین متغیرها می‌باشد که براساس یافته‌ها در محیط SPSS، Sig(p) بدست آمده مساوی $p=0$ می‌باشد ($p<0.05$)، که بیانگر معناداری فرضیه در سطح ۹۹ درصد است و فرضیه موردنظر پذیرفته و فرضیه صفر رد می‌گردد، براین اساس فرضیه‌ی موردنظر اثبات و یافته‌های پیشین در این رابطه تأیید می‌گردد، که عدم کنترل و نظارت اجتماعی در فضاهای عمومی شهری موجب ایجاد وندالیسم و رفتارهای وندالی در فضاهای عمومی شهری می‌گردد.

جدول شماره (۶) تحلیل رگرسیونی رابطه بین عدم کنترل نظارت اجتماعی در فضاهای عمومی شهر و وندالیسم.

اثبات یا رد	Sig	Beta	F	df	N	فرضیه
فرضیه تأیید می‌شود	0.000	۰.۵۸۵	۱۶۵.۹۳۸	۳۱۹.۱	۳۲۱	رابطه عدم کنترل و نظارت اجتماعی در فضاهای عمومی شهری و وندالیسم

منبع: یافته‌های پژوهش

فرضیه ۲. بین ناهماهنگی بصری در فضاهای شهری رباط کریم و وندالیسم به عنوان واکنش آن در فضاهای عمومی شهر همبستگی وجود دارد.

براساس جدول شماره (۷)، چون ضریب همبستگی محاسبه شده $\rho=0.630$ در سطح اطمینان ۹۵ درصد ($\alpha=0.05$) و با درجه آزادی $df=N-2=319$ از ضریب همبستگی جدول بحرانی بزرگتر است، بنابراین فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود و نتیجه می‌گیریم بین ناهماهنگی بصری در فضاهای عمومی شهر رباط کریم و وندالیسم بعنوان واکنش در فضاهای عمومی شهر همبستگی مثبت و معنی داری وجود دارد.

جدول شماره (۷) تحلیل همبستگی پیرسون بین ناهماهنگی بصری در فضاهای عمومی شهر رباط کریم و وندالیسم.

اثبات یا رد	Rho	Sig	df	A	R	فرضیه
فرضیه تأیید می‌شود	۰.۶۳۰	۰.۰۰۰	۳۱۹	۰.۰۵	۳۲۱	همبستگی بین ناهماهنگی بصری و وندالیسم

منبع: یافته‌های پژوهش

فرضیه ۳. احساس ناکامی در استفاده از امکانات عمومی شهر، موجب وندالیسم در فضاهای عمومی شهر رباط کریم شده است.

رگرسیون نشان دهنده‌ی روابط علت و معلولی بین متغیرها می‌باشد و چون در جدول (۸)، $\beta=0.51$ و Sig(p) بدست آمده مساوی $p=0$ می‌باشد ($p<0.05$)، بنابراین نشانگر معنی داری در سطح ۹۹ درصد است و فرضیه موردنظر پذیرفته و فرضیه صفر رد می‌گردد و نتیجه می‌گیریم که احساس ناکامی و سرخوردگی در استفاده از امکانات عمومی شهر به صورت خشونت، آزار و اذیت تأثیر مستقیمی بر وندالیسم دارد.

جدول شماره (۸) تحلیل رگرسیونی رابطه بین احساس ناکامی در استفاده از امکانات عمومی شهر و وندالیسم.

فرضیه	N	df	F	Beta	Sig	اثبات یا رد
رابطه اساس ناکامی و وندالیسم	۳۲۱	۳۱۹،۱	۱۱۷،۴۹۷	۰،۵۱	0.000	فرضیه تأیید می‌شود

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و راهکارها

هر پژوهشی به دنبال دستیابی به اهدافی است که پژوهش در کلیات تحقیق مدنظر قرار داده است. در این پژوهش به بررسی علل وندالیسم در فضاهای عمومی شهری پرداختیم، که براساس بررسی‌ها و یافته‌های حاصل از آن، شهر رباط کریم نیز با توجه به اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از این پدیده مستثنی نبوده، بنابراین با توجه به آنچه که گفته شد در این پژوهش به بررسی فرضیه‌های خود براساس نمونه‌ی موردی شهر رباط کریم پرداختیم که نتایج زیر بدست آمد:

براساس یافته‌ها رابطه میان عدم کنترل و نظارت اجتماعی و وندالیسم در فضاهای عمومی شهر اثبات شده و یافته‌های پیشین را تأیید می‌کند، که در جوامع با ساختار و خاستگاه اجتماعی متنوع و پیچیده، قدرت عمل مکانیزم‌های کنترلی و نظارتی (چه اجتماعی و چه قانونی) تا حداقل ممکن کاهش می‌یابد و فضای مناسبی برای بروز جرم و ناهنجاری و به تبع آن وندالیسم فراهم می‌شود. همچنین می‌توان گفت که وجود ناهماهنگی‌های بصری در فضاهای عمومی شهر از علل شکل‌گیری و وقوع رفتارهای وندالی در فضاهای عمومی شهری است، به گونه‌ی که هویر می‌گوید: میزان ازدحام میل به پرخاشگری و تخریب را افزایش می‌دهد؛ بنابراین محیط‌های نامأنوس، آشفته و ناهماهنگ به همراه قرار گرفتن در شرایط خاص زندگی به همراه فقر اقتصادی انحرافات اجتماعی را افزایش و باعث ایجاد دوگانگی و چندگانگی فرهنگی حاکم بر شهرها و شکل‌گیری رفتارهای وندالی بخصوص در میان جوانان و نوجوانان می‌شود.

و سرانجام احساس ناکامی در استفاده از امکانات عمومی نیز یکی از علل وندالیسم در فضاهای عمومی است به گونه‌ای که بررسی‌های روانشناسی و تربیتی نشان می‌دهد وندالیسم غالباً ریشه اکتسابی دارد و از شرایط محیط ناشی می‌شود که نقش احساس ناکامی و اجحاف در استفاده از اموال و امکانات عمومی در ظهور رفتارهای وندالی براساس یافته‌های حاصل از پیمایش به اثبات رسید که این احساس سرخوردگی و ناکامی با تشدید حالات ناسازگارانه و مبتنی بر پرخاشگری در فرد او را در مواردی به ویرانگری، تخریب اشیاء و اموال عمومی متمایل می‌سازد. که مدیریت شهری با شکل دهی به فضاهای شهری می‌تواند رفتار شهروندان را تحت تاثیر قرار داده و از بروز رفتارهای ناهنجار و وندالیسم در شهر جلوگیری نماید (رضا زاده، ۱۳۸۹: ۷۸). بنابراین، تغییر و دستکاری مداوم محیط‌ها و ارزیابی آثار آن، از اهمیت زیادی برخوردار است؛ زیرا نشان می‌دهد که روابط محیط و رفتار پویاست و فرایندی با درونداها و برونداهای ثابت و راکد نیست.

از طرفی بر اساس نظریه ناکامی منزلتی کوهن، افراد طبقات پایین جامعه به علت پایین بودن سطح زندگی و فشارهای اقتصادی و اجتماعی ناشی از آن، احساس محرومیت می‌کنند و به این علت که امکانات رسیدن به اهداف خود را فراهم نمی‌بینند و از راه‌های دیگر برای ارضای نیازهای روانی و اجتماعی خود استفاده می‌کنند که این راه‌ها

از طرف جامعه، جرم محسوب می‌شود. بر همین اساس هرچه فرد در جامعه، پایگاه اقتصادی و اجتماعی پایین تری داشته باشد، احتمال اینکه به اعمال انحرافی و از آن جمله رفتارهای خرابکارانه روی بیاورد، بیشتر است (میر فردی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۰۳). بر اساس آنچه که گفته شد پدیده وندالیسم، نیازمند مدیریتی کارآمد و مجهز به دانش روز در مدیریت شهری است تا بتواند ضمن فائق آمدن بر مشکلات و تنگناهای مختلف در عرصه‌های جوامع شهری و به ویژه کلانشهرها، با دانش و کارآمدی خود، زمینه‌های بروز چنین پدیده‌هایی را پیشاپیش در نطفه بخشکاند تا ضرورتی برای برخورد‌های جبری و آمرانه پس از وقوع ماجرا وجود نداشته باشد. شهرداری‌ها، ارگان‌ها، نهادها، موسسات و وزارتخانه‌های دولتی می‌بایست این حس را به مردم القاء کند که کلیه تصمیمات، برای آسایش و رفاه آنان گرفته شده و باید فرصت‌هایی را هم فراهم آورند تا هیجانات تخلیه شود. این موضوع در حالت کلی تری به جامعه نیز باز می‌شود به این معنا که در جامعه نیز باید امکاناتی برای تخلیه هیجانی وجود داشته باشد. برای پیشگیری و درمان وندالیسم همچون هر معضل دیگری نیازمند یک استراتژی و خط مشی دقیق، همه جانبه و جمعی است. در واقع با یک برنامه‌ریزی کارا و جامع می‌توان بتدریج بر هدف مورد نظر که همانا کاهش خرابکاری و وندالیسم است نایل آمد. در زیرراهکارها و توصیه‌های کاربردی جهت مهار و کاهش وندالیسم در فضاهای عمومی شهر رباط کریم ارائه می‌شود:

- ۱- بررسی نوع و علل وندالیسم، دسته بندی انواع و مطالعه بر روی روش‌های محافظت در جهت کاهش آن.
- ۲- ایجاد انگیزه مشارکت مردم برای حضور در برنامه‌ها و طرح‌های شهری طوری که این امر باعث کاهش انگیزه ناسالم و وندالی در آنان گردد.
- ۳- افزایش و غنای حس تعلق به مکان در افراد در جهت کاهش تخریب فضاهای عمومی شهر، چراکه پیوند ساکنان را با محیط ایجاد نموده و استحکام می‌بخشد.
- ۴- استفاده از مواد و مصالح مقاوم در فضاهای عمومی شهر.
- ۵- برنامه‌ریزی نهادهای فرهنگی و اجتماعی و رسانه‌ها برای کاهش سطح احساس محرومیت، ناامنی و بی عدالتی اجتماعی (حیدری و پارسامهر، ۱۳۹۱: ۲۲۶)، چراکه در منطقه ای نابرابری درآمدی بیشتر است سلامتی اجتماعی کمتری مشاهده می‌شود.
- ۶- استفاده از عامل نظارت اجتماعی و افزایش نظارت قانون (پلیس) در فضاهای عمومی که می‌تواند عاملی مهم جهت کاهش این گونه رفتارهای وندالی در افراد باشد.
- ۷- افزایش زیبایی‌های بصری و خوانایی محیط در فضاهای عمومی شهری که وندال‌ها را از انجام خرابکاری منصرف کند.
- ۸- استفاده از نشانه‌های هویتی و احساسی ایرانی و بومی در حیطه مبلمان شهری و سازه‌های اطلاع رسانی در سطح جامعه؛ چراکه از نتایج استفاده از طرح‌های نامانوس و بیگانه با محیط و فرهنگ مردم موجب عدم یگانگی و هم‌دلی با محصول از سوی مخاطبین است.
- ۹- افزایش کارایی و عملکردهای مبلمان و امکانات شهری در عین حفظ سادگی و دوری از پیچیدگی.

منابع

- آلمن، ایرون (۱۳۸۲). **محیط و رفتار اجتماعی، خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام**، ترجمه علی نمازیان، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- آندرانوویچ، گریگوری؛ ریوسا، گ. (۱۳۸۰). **روش‌های پژوهش شهری**، ترجمه سید محمود نجاتی، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
- بهن پور، هومن، امیرسرکاری و بهرننگ سلاجقه (۱۳۸۹). جستاری پیرامون وندالیسم زیست محیطی در شهرها، اولین همایش شهروندی و مدیریت محله ای، تهران.
- تیالدرز، فرانسیس (۱۳۸۵). **شهرهای انسان محور، بهبود محیط عمومی در شهرهای بزرگ و کوچک**، ترجمه حسن علی لقایی و فیروزه جدلی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- حاج بیگی، محمدرضا، مسعودی، احمدرضا (۱۳۸۵). **خشونت و پرخاشگری در فوتبال و راهکارهای کنترل آن، فصلنامه امنیت**، سال پنجم، شماره ۲-۱.
- حسینی، محسن (۱۳۸۹). **پیشگیری از وندالیسم از طریق بکارگیری الگوهای طراحی شهری**، همایش منطقه‌ای تاثیر تعلق و همبستگی اجتماعی بر پیشگیری از وندالیسم.
- حیدری، اسلام، پارسامهر، مهربان (۱۳۹۱). **بررسی عوامل جامعه شناختی موثر بر وندالیسم (مورد مطالعه: دانش آموزان دبیرستانی شهر اهواز)**، **فصلنامه جامعه شناسی کاربردی**، سال بیست و سوم، پیاپی (۴۷)، شماره سوم، صص ۲۰۶-۱۸۵.
- دانشنامه جامع مدیریت شهری و روستایی (۱۳۸۸). <http://e.mashhad.ir/module-pagesetter-viewpub-tid-3-pid-46.html>.
- رزاقی اصل، سینا و الهام صوری (۱۳۸۸). **مفهوم تخریب‌گرایی در فضاهای عمومی شهری، مجله آبادی**، ش ۶۳.
- رضا زاده، راضیه و نیره زیبایی (۱۳۸۹). **بررسی رابطه‌ی بین سیمای بصری مناطق شهر تهران و رفتار شهروندان، فصلنامه مدیریت شهری**، سال دوم، ش ۱.
- رفعیان، مجتبی، خدایی، زهرا (۱۳۸۸). **بررسی شاخص‌ها و معیارهای موثر بر رضایت مندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری، فصلنامه راهبرد**، سال ۱۸، شماره ۵۳، صص ۲۴۸-۲۲۷.
- زنگی آبادی، علی و نازنین تبریزی (۱۳۸۳). **طراحی و برنامه‌ریزی مبلمان شهری**، چاپ اول، انتشارات شریعی توس.
- شاکری نیا، ایرج (۱۳۹۰). **بررسی اثر فضای سبز شهری بر رفتارهای وندالیستی**، پرخاشگرانه و نوع دوستانه نوجوانان شهر رشت، سومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد.
- عبداله خانی، علی (۱۳۸۶). **تبیین مسئله‌ی وندالیسم و راهبردهای مقابله با آن، فصلنامه امنیت**، سال دوم، ش ۱.
- علی اکبری، اسماعیل (۱۳۸۳). **توسعه شهری و آسیب شناسی اجتماعی در ایران، پژوهش‌های جغرافیایی**، شماره ۴۸.
- قاسمی، وحید، وحید ذوالاكتاف و علی نور علی وند (۱۳۸۸)، **جامعه شناسی ورزش "وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال"**، چاپ اول، انتشارات جامعه شناسان.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۳). **وندالیسم "مبانی روانشناسی اجتماعی، جامعه شناسی و روانشناسی رفتار وندالیستی در مباحث آسیب شناسی و کژرفتاری اجتماعی"**، چاپ اول، نشر آن.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۹). **مبانی نظری و تجربی وندالیسم: مروری بر یافته‌های یک تحقیق، نامه علوم اجتماعی**، شماره ۱۶.
- مدنی پور، علی (۱۳۷۹). **طراحی فضای شهری، نگرشی بر فرایند اجتماعی و مکانی**، ترجمه فرهاد مرتضایی، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.

مدنی پور، علی (۱۳۸۷). **فضاهای عمومی و خصوصی شهر**، ترجمه فرشاد نوریان، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری. میرفردی، اصغر، احمدی، سیروس، نیکخواه، زهرا (۱۳۹۱). بررسی عوامل اجتماعی موثر به گرایش وندالیسم (خرابکاری) در بین دانش آموزان دبیرستانی شهر یاسوج، **فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی**، سال بیست و سوم، پیاپی (۴۷)، شماره سوم، صص ۱۸۵-۲۰۶.

نادمی، داوود (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی اجتماعی شهر و نقش سرمایه‌های اجتماعی در کاهش آن، **اطلاعات سیاسی-اقتصادی**، شماره ۲۳۷-۲۳۸.

وثوقی، منصور و سید محسن خسروی نژاد (۱۳۸۸)، بررسی عوامل فرهنگی-اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال، **نامه علوم اجتماعی**، سال سوم، ش ۱.

Cowan, Robert (2005), **The dictionary of Urbanism**. London; Streetwise press.

Faizi.M, Hosseini.S.B, Razzaghi asl.S (2008), "**Identification of Invironmental Design Methods and Techniques for Preventing Vandalism**", Environmental Sciences Journal, Vol.6: No.1.

Goldstein, Arnold.p (1996), **School-Oriented Interventions"Controlling Vandalism**. London; Reprinted with Permission of the Guilford Press.

http://www.robatkarim.gov.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=825&Itemid=82